

EDMUND HUSSERL – FILOZOF, PEDAGÓG, VEDEC A SPISOVATEĽ

(K stavu fenomenologických výskumov vo svete i u nás)

JOZEF SIVÁK, Filozofický ústav SAV, Bratislava

(Pokračovanie z minulého čísla)

IV. Otvorený ráz Husserlovho systému sa zvlášť prejavuje vo vzťahu k vede, napriek tomu, že od bývalého matematika by sme skôr očakávali uzavretý systém abstrakcií. Husserl vyšiel z vedy a aj ovplyvnil vývoj viacerých vied či teórií. Až do konca svojho života však neprestal veriť vo vedeckosť fenomenológie a filozofie a kritizoval tých, ktorí túto vedeckosť pokladali len za dočasný sen.²² Zaoberanie sa staronovým problémom klasifikácie vied ho utvrdilo v presvedčení, že tieto vedy nevyčerpávajú celú oblasť skúmania a že musí jestvovať isté **bonum vacans**, t. j. miesto pre fenomenológiu ako filozofiu. Rozvoj fenomenológie ho priviedol k znovunastoleniu problému tzv. filozofických disciplín, ktoré sú ďalej neredukovateľné a ktoré predstavujú pre ostatné vedy akýsi „eidetický fond“, aj keď nie v zmysle nejakého ideálneho monizmu (ako napr. u novokantovcov), ale v zmysle pluralistického základu.

Poslednou fázou riešenia vzťahu medzi fenomenológiou a vedami malo byť vypracovanie ideových alebo významových dejín všetkých vied (tak prírodných, ako aj spoločenských) a najmä apriórnej chronometrie, čistej geometrie, čistej fyziky, racionálnej biológie, racionálnej sociológie, racionálnej teleológie atď. Filozofovať po novom a vedecky pre Husserla znamenalo nielen nové ponímanie „vedeckosti“, ale aj neustále vyrovnávanie sa s dejinami kultúry. Za úspešnosťou, objektivitou a účinnosťou vedy sa môže skrývať práve jej prítomná alebo budúca kríza. Vedy vo svojom vývoji totiž zabúdajú na svoj základ, ku ktorému sa treba neustále vracat' spätným spytovaním sa. Husserl takto preskúmal pôvod viacerých vied, u ostatných ho naznačil. Pôvodu zmyslu logiky je napríklad venovaná *Formálna a transcendentálna logika* [10], pôvodu geometrie rukopis K III 23 ([3], zv. III, 365-386).

Zastavme sa pre ilustráciu pri tomto poslednom texte. Geometria ako každá veda má svoju tradíciu, na začiatku ktorej je neznámy „prvý“ geometer. Jestvovanie nejakého ideálneho či kultúrneho výtvoru, ako aj celá tradícia je podmienená a umožnená ústnym a písomným podaním. Medzi výtvorom, jeho jazykovou formuláciou a písomnou formou jestvuje určitá obsahová identita. Písomný záznam je komunikovateľný a v procese komunikácie dochádza k „prebudeniu“ v ňom usadeného zmyslu. Toto „prebudenie“ je najskôr pasívnym vynorením sa napr. v spomienke či pochopením; aktívnym sa stáva až vyjadrením nejakej geometrickej ideality recipientom. Tomuto procesu Husserl hovorí reaktivácia. Táto reaktivácia však nie je jednoduchou reprodukciou predchádzajúcej dokumentovanej produkcie bez akumulácie a množenia poznatkov. Ani deduktívne vedy nie sú jednoducho deduktívne, lebo v každej

²² Známy výrok v *Krisis*, podľa ktorého sa tento sen skončil, sa nevzťahuje na Husserla, ako sa niekedy mylne tvrdí, ale na druhých.

etape reaktivácie sa u každého autora a v závislosti od času prekračuje sedimentovaný a dokumentovaný zmysel pokračujúcou tvorbou zmyslu v rámci tej istej sféry evidencie a logickosti. Každá dosiahnutá etapa sa tak stáva pracovným materiálom pre ďalší postup. Keďže geometria má do činenia s časopriestorom a merateľnými veličinami, veľkú rolu v jej rozvoji hrá meranie, počítanie a ďalšie praktické činnosti, ktoré sa pridružujú k operáciám odvodzovania, formulovania, komunikovania a myslenia, pričom ich nenahrádzajú. Vnútrosvetské veci, ich „primárne“ a „sekundárne“ kvality, veľkosť, tvar, farba atď. sú tiež materiálom pre geometrické idealizácie, ktoré sú výlučne vecou idealizujúcej duchovnej činnosti. Nerovná plocha nie je ešte rovinou v zmysle geometrického útvaru, ale iba podkladom pre jeho definíciu. Na druhej strane má napr. jej vyhladenie a vyleštenie veľký praktický význam. A práve táto možnosť aplikácie odvodených zákonov a teoretických poznatkov v praxi vedie k metodickému návyku, robí z geometrie (a aj z matematiky) utilitárnu vedu, a tým aj plodí ilúziu o jej vybudovaní prostredníctvom čisto deduktívnych postupov, čo má v konečnom dôsledku za následok vyprázdnenie jej pôvodného zmyslu. Tento pôvodný zmysel treba obnoviť návratom k prvým „axiómam“, k „pra-evidenciam“, pričom Husserl sa neuspokojuje s tým, že jestvuje nejaký ideálny svet, t. j. **ideálne a priori**, z ktorého geometer vydeľuje svoje ideality. Naviac treba predpokladať konkrétne **historické a priori**, totiž ľudstvo a ľudské prostredie ako fakty. Toto historické a priori však nemôže byť obmedzené, viazané na nejaký konkrétny národ, konkrétne prostredie či dobu, ale s prítomným je dané aj neprítomné, so súčasným minulé, so známym neznáme – až po horizont neznámych skutočností. Definovanie ako priradovanie nejakého predmetu množine známych predmetov predpokladá tento nedefinovaný horizont, ktorý sa však vnucuje s nemenšou istotou ako matematické ideality, s ktorými je koniec koncov v súlade. Ostatne, geometer sa vždy o tom môže presvedčiť siahnutím po technike ideácie, o ktorej už bola reč. Východiskom tejto ideácie by bolo „životné prostredie“ geometra, ktoré sa tak stane jednou z pomyselných možností, jedným z mnohých „geometrických obrazov“. Toto odpútanie sa od daného prostredia a daných vecí predpokladá slobodu, ktorú geometer ako historický subjekt má a ktorá je základom aj jeho slobody ako vedca: môcť zopakovať gestá „prvého“ geometra, ako aj ostatných známych a neznámych, minulých a súčasných geometrov a vracať sa k tým istým všeobecne platným pravdám a overovať nové koncepcie. Nech však geometer robí čokoľvek, vždy bude v nejakom vzťahu k „životnému svetu“ (Lebenswelt), ktorý, ako sme už spomenuli, nie je výsledkom žiadnej teoretickej činnosti a platnosť ktorého neplynie zo žiadnej verifikácie. Základom objektivity vedy nie je len neobjektívna subjektivita, ale predovšetkým tento predobjektívny svet. Filozofické založenie vied a výklad ich významových dejín tak napokon predpokladá tematizovanie tohto životného sveta.

Aj o tejto Husserlovej koncepcii vedy možno diskutovať, ale nemožno poprieť jej vplyv na vedy. Husserl spolu s Ch. von Ehrenfelsom (1859-1932), taktiež brentanovcom a profesorom na pražskej univerzite, pripravil pôdu psychológii formy alebo tvarovej psychológii (Gestaltpsychologie), ktorú ďalej rozpracujú M. Wertheimer, K. Koffka a W. Köhler. Na základe Husserlom naznačených konštitutívnych problémov v prakticko-etickej a vôľovej oblasti P. Ricoeur vypracuje fenomenológiu vôle [11]. Ďalej Husserl poznačil vývoj fyzikálnych teórií, o čom možno uviesť aspoň dve svedectvá takých známych fyzikov ako H. Weyla²³ a W. Reisenberga.

Niektoré dielce problémy mu však uniknú. Napríklad hoci suverénne očistil logiku od psychologizmu, ostal v zajatí viery v úplnú formalizáciu, t. j. formalizáciu, ktorou by sa dalo

²³ Tento fyzik napr. v Úvode svojho diela *Raum, Zeit, Materie (Priestor, čas, hmota)* priznáva: „Presné sformulovanie týchto myšlienok sa najtesnejšie opiera o Husserla (*Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*). Idey sú hlavným Husserlovým dielom.

vyhnúť každému sporu, hoci sám formalizovaný jazyk nepoužíval. Husserl vyslovil tento názor v dobe, keď už jestvovala, aj keď ešte v neštandardnej podobe, Gödelova teoréma. Čo tvrdí táto teoréma, doplnená odvtedy ešte ďalšími? Zhruba toto: 1. nerozhodnuteľnosť zo syntaktického hľadiska; 2. neredukovateľnosť, nezlučiteľnosť medzi systémom a tým, čo tento systém predstavuje (reflexívny charakter systému). Jedným slovom, kladie určité medze formalizácii, čo vedie k metateoretickým problémom danej teórie. Nemá však Husserl, mohli by sme povedať na jeho obranu, na myslí v podstate to isté, keď hovorí o idealizujúcich (filozofických) predpokladoch (subjektívne a univerzové a priori) logiky a matematiky a keď rozlišuje medzi ideáciou a idealizáciou na jednej strane a medzi matematikou matematikov (extralogickou „mathesis pura“) a logickou „mathesis pura“ na strane druhej?

Vychádzajúc o. i. z 3. *Logického skúmania*, venovaného teórii celku a časti, poľský logik S. Lesniewski (1886-1939) vytvorí formálnu mereológiu.²⁴

Fenomenológia má úzky vzťah aj k humanitným a spoločenským vedám. Po sociológii, sociálnej psychológii sa v poslednej dobe veľa hovorí a píše o fenomenologickom prístupe k rôznym literárnovedným, sémantickým, semiotickým a historiografickým problémom (metafora, teória textu, narácia, literárna kritika, zmysel slova atď.). Plodnými sa tu ukázali menovite Husserlove pojmy intencionality, vonkajšieho a vnútorného horizontu, typiky, intuície a jej naplnenia tak, ako fungujú vo fenomenológii predstavivosti a najmä vo fenomenológii vnútorného vedomia času.

V. Tak ako Kantov, aj Husserlov životopis splyva s jeho dielom. Husserl bol brilantným profesorom, aj keď nepriťahoval celé davy zo všetkých spoločenských vrstiev ako Bergson. Nebol však menej vplyvný a vyhľadávaný študentami rôznych národností, medzi ktorými bol napr. aj N. Wiener. Bol veľmi náročný a kritický voči druhým, ale predovšetkým voči sebe.

Od pedagóga nemožno oddeliť bádateľa a tvorca. Ako filozofický spisovateľ môže slúžiť za vzor z viacerých hľadísk: presnosťou svojho vyjadrovania, v čom sa tiež prirovnáva k Aristotelovi, disciplinovanosťou, neúnavnosťou, poctivosťou a striednosťou. Aj preto sa jeho práce nečítajú ľahko, pričom na vine nie je ani tak jeho štýl, ako problémy, ktoré sa podujal riešiť a ku ktorým sa často vracal.²⁵ Ten, kto sa však týmito ťažkosťami nenechá odradiť, zistí, že tieto práce, svedčiace o prenikavom duchu a obsahujúce množstvo jemných analýz (Husserl bol vôbec skôr analytikom než systematikom), sú napísané pedagogicky.

Tieto vlastnosti a predchádzajúca solídna príprava Husserla predurčili vytvoriť dôležité dielo, ktoré je navyiac skutočne rozsiahle: doteraz vyšlo viac než 30 hrubých zväzkov väčšieho formátu.²⁶ Z toho len malá časť vyšla za jeho života. Pritom ešte ostáva hodne nevydaného. Týka sa to predovšetkým tzv. „výskumných rukopisov“ (Forschungsmanuskripte), ktoré sa všetky na vydanie ani nehodia a ktoré samy osebe predstavujú úctyhodné množstvo 45 000 strán, ktoré Husserl písal deň čo deň tesnopisom vlastnej úpravy. Sú výsledkom Husserlových monologických (avšak vnútrodialogických) meditácií.

²⁴ Z gréckeho „meros“ – časť. Bližšie k tomu pozri [12].

²⁵ Jeho diela tak treba čítať v troch rovinách: hlavný text, dodatky a kritické poznámky k nemu. Všetky kritické vydania majú túto trojvrstvnú štruktúru.

²⁶ Kritické vydanie Husserlových zobraňných spisov pod názvom *Husserliana* vychádza od r. 1930 v Hágu vo vydavateľstve M. Nijhoff, ktoré sa medzitým stalo súčasťou koncernu Kluwer Academic Publishers Group so sídlom v Dordrechte. Fenomenológia má už svoju vlastnú historiografiu. Rôzne príručky, technické diela, komentáre už predstavujú peknú zbierku. Pre orientáciu a ilustráciu uvedme aspoň dejiny fenomenologického prúdu vcelku H. Spiegelberga *The Phenomenological Movement, A historical Introduction* (3. vyd.), Hág, M. Nijhoff 1982, 48+768 s.; *Phaenomenologica* č. 5, 6; podrobná Husserlova chronologicky usporiadaná biografická od K. Schuhmanna *Husserl-Chronik*. Hág, M. Nijhoff, 1978 (*Husserliana Dokumente I*). A prekladatelia Husserla majú k dispozícii príručku D. Cairnsa *Guide for Translating Husserl*. Hág, M. Nijhoff 1973 (*Phaenomenologica* č. 55).

To, že Husserl takto meditoval písaním, sa zdá byť niektorým komentátorom nepochopiteľné. Či paradigmou fenomenológie nebol duchovný pohľad, t. j. intuícia? Nenesie tak písomný prejav so sebou riziko narušenia celistvosti a evidentnosti tohto pohľadu? Podľa nášho názoru tu nejde o dve až také nezlučiteľné činnosti. Husserl nielenže intuíciu nepokladal za samoučelnú, ale jazyk mu bol konštitutívnu esenciou, prostriedkom ustavovania zmyslu. Na strane druhej, vyjadrený zmysel sa môže stať východiskom reflexie. Čo iného robí improvizujúci hudobník alebo rečník? Či to nie je improvizácia, ktorá dokáže preklenúť túto priepasť medzi názorom (intuíciou) a výrazom? Improvizácia nie je ani usudzovaním, ani intuíciou, ale tvorbou, ktorá prekračuje rozdiel medzi esenciou a existenciou. Nevieme, nakoľko Husserl ovládal improvizáciu ako prednášateľ. Vidno však, že ju ovládal ako spisovateľ, bol to improvizujúci filozofický spisovateľ.

Bol tiež vynikajúcim organizátorom vedeckej práce. Svojich spolupracovníkov a asistentov si vedel vybrať, zveroval im rôzne práce od vypracovávania registrov až po redakčné a štylistické práce. Pritom im plne dôveroval. Prisvojoval si tak plody ich práce?²⁷ Nie je napr. žiadnym tajomstvom, že konkrétne *Prednášky o čase* [13]²⁸ (na základe Husserlových rukopisov usporiadala a spracovala E. Steinová a že *Skúsenosť a súd* spracoval a vydal L. Landgrebe [14].²⁹

A predsa, chciete Husserla obviňovať z nejakej krádeže by bolo smiešne nielen preto, že sám bol veľmi pracovitým a originálnym spisovateľom, ktorý vyžadoval od seba vždy viac než od druhých, ale aj preto, že každý prínos, každú úpravu, každé slovo či vetu pochádzajúce z pera jeho spolupracovníkov kritické vydanie jeho spisov (*Husserliana*) zaznamenáva.³⁰ Fenomenológia sa tak javí ako podnik s mnohočlenným kolektívom, ktorého iniciátorom, dušou a motorom bol Husserl, ktorý natoľko veril v silu myšlienok, že ich ďalšie rozpracovanie a propagovanie zveroval svojim žiakom.³¹ A vôbec, či nie je nejaké dielo vždy spoločným opusom učiteľa a žiakov?

²⁷ S takto položenou otázkou sme sa nikde nestretli, vedie nás k nej istý Ingardenov výrok v tomto zmysle. Ingarden, ktorý bol najskôr Husserlovým žiakom a potom prešiel k tzv. Göttingenskej fenomenologickej škole a ktorý za napísanie svojho hlavného diela *Spor o jestvovanie sveta* vďačí predovšetkým Husserlovi, pri príležitosti kolokvia v Royaumonte (v r. 1959) povedal, že aj jeho raz Husserl požiadal „zredigovať“ jeden taký rukopis (o čase), čo on odmietol.

²⁸ Toto dielo je v skutočnosti dielom prinajmenšom troch ľudí: Husserla, ktorý napísal rukopis, Steinovej, ktorá ho zredigovala, a Heideggera, ktorý ho vydal s drobnými štylistickými úpravami. K týmto však treba pripočítať ďalších, a to R. Böhma, vydavateľa kritického vydania, a H. Dussorta, ktorý sa podujal preložiť do francúzštiny nie Steinovej verziu, ale priamo Husserlov rukopis, keďže rozdiely medzi oboma sú značné. Do rukopisu, ktorý si nevyžadoval väčšie úpravy, Steinová urobila veľké zásahy, značne ho skrátila a vynesla niektoré dôležité pasáže svedčiace o vývoji Husserlovej koncepcie času. Navyiac, Husserl po r. 1916, keď sa oboznámil s Bergsonovou koncepciou, sa pustil do nového skúmania o čase, výsledkom čoho je tzv. *bernský rukopis*, ktorý sa našiel až po Finkovej smrti a teda R. Böhm ho ešte nemohol brať do úvahy. Bolo tak potrebné nové kritické vydanie *Prednášok o čase*, ktoré by sa viac opieralo o pôvodný Husserlov rukopis a bralo by do úvahy aj tento posledný.

²⁹ Celá práca na vydaní tohto rukopisu by bola skoro vyšla nazmar: len jeden exemplár sa podarilo zachrániť pred zhabaním Nemcami a na základe neho bolo možné po vojne urobiť ďalšie vydania.

³⁰ Budúce generácie tak majú úšetrnú námahu so skúmaním toho, čo napísal Husserl, a čo je dielom jeho žiakov a spolupracovníkov, na rozdiel od mnohých autorov minulosti. Pochádzajú napr. Aristotelove *Zobrané spisy* tak ako ich poznáme v dnešnej podobe do bodky a písma z Aristotelovho pera?

³¹ Podľa názoru L. Landgrebeho Husserl prejavoval aj určitú bezstarosť, čo sa týka používania a fixovania termínov, ktoré tak treba vždy vidieť v kontexte. V tomto zmysle koncepty boli pre neho skôr zámermi a náznakmi než hotovými axiómami (na rozdiel od Kanta), inak povedané, pomocnými prostriedkami na vyjadrenie intuície.

V neposlednom rade treba tiež spomenúť, že častejšie zadávania rôznych prác spolupracovníkom súvisí s Husserlovým pokročilým vekom.³² Nie, zdôrazňujeme ešte raz, Husserl nebol žiadnym „mandarínom“, s akými sa môžeme dnes stretnúť tak na Západe, ako na Východe a ktorí blokujú finančné prostriedky pre seba, chcú, aby sa všetko robilo pod ich menom, nevedia, kedy odísť z funkcií atď. Husserl sám, ako sme už povedali na začiatku, dobrovoľne uvoľnil katedru o rok skôr (Heideggerovi).

Súčasťou Husserlovej vedeckej práce je aj jeho vydateľská činnosť, dokladom ktorej je slávny *Jahrbuch* [15], v ktorom vyšla väčšina klasických prác z fenomenológie.

Na dokreslenie Husserlovho portréta ešte dodajme, že nebol ani tým „kabinetným“ vedcom, za akého sa ešte niekedy pokladá, pod podmienkou, že Husserla – človeka budeme hľadať skôr v jeho korešpondencii než v jeho filozofických pojednaniach. Z tejto korešpondencie a iných svedectiev plynie, že sa pravidelne zaujímal o to, čo sa deje v okolitom svete. Vojnové udalosti rokov 1914-1918 naňho veľmi doliehali, a to natoľko, že chvíľami nebol schopný žiadnej práce. Navyac mu 1. svetová vojna vzala jeho staršieho syna. V jednom zo svojich listov A. Metzgerovi Husserl zaujme svoj postoj aj voči kapitalizmu vcelku, keď napíše, že „radikálne zmysľanie“ jeho *Ideen* znamená aj to, že svoj život nechceme „viest’ a nazerat’ naň ako na obchod s dvoma priebežnými rubrikami má dať a dal (...)“, že „je úhlavným nepriateľom celého kapitalizmu, všetkého nezmyselného hromadenia imania a korelatívne všetkých egoistických hodnotení osoby – cti, povesti, ako aj hrdosti, reformátorských náhľadov, cieľov, vrátane poslania“ ([16], 347).

VI. Keby však bol Husserl celkom poplatný dobe, v ktorej žil, jeho dielo by ho sotva prežilo. A keby nebol, opakujeme, otvoril viacero ciest a sektorov, v ktorých bolo možné pokračovať ďalej, a uzavrel sa do systému založeného na jednej či dvoch myšlienkach (ako novokantovstvo), fenomenologická škola by svoje zdroje už bola určite vyčerpala.

K rozšíreniu a miestu fenomenologickej filozofie v dnešnom svete ešte uved’me nasledovný prehľad. Súčasná fenomenologická literatúra, ktorej presné delenie na primárnu a sekundárnu je prakticky nemožné,³³ predstavuje neobsliahnuteľný počet periodických a knižných titulov, takže aj vyššie spomenutú bibliografiu treba už pokladať za prekonanú a mohol by sa vydať ďalší zväzok. Niet hádam žiadnej západnej krajiny, kde by nevychádzal nejaký fenomenologický časopis idúci v šľapajách *Jahrbuch*.

Predovšetkým v Nemecku samotnom, ktorému bol po Marxovi „ukradnutý“ aj Husserl, keďže jeho *Zobrané spisy* môžu vychádzať len mimo neho s výnimkou tých, ktoré vyšli pred vojnou, sa fenomenológii vrátilo domovské právo hneď po vojne. Okrem toho, že sa tu nachádzajú dva Husserlove archívy (v Kolíne n. R. a vo Freiburgu n. B.),³⁴ vychádza tu aj periodikum *Phänomenologische Forschungen* (Trevír), avšak mnoho článkov venovaných fenomenologickej problematike sa pravidelne objavuje aj v ďalších časopisoch, vydávaných v celej germanofónnej oblasti.

³² Napr. keď Husserl poveril E. Steinovú spracovním svojich prednášok a poznámok o čase, písal sa rok 1917, v ktorom sa blížil k šesťdesiatke.

³³ Tým nechceme povedať, že toto delenie by nemalo zmysel. Práve naopak, pokračujúce vydávanie *Husserlian* by malo byť podnetom k Husserlovi ako hlavnému prameňu.

³⁴ Husserlov archív vo Freiburgu usporiadal v spolupráci s lovaňským pri príležitosti 50. výročia Husserlovej smrti výstavu pod názvom *Edmund Husserl und die phänomenologische Bewegung*, ktorá poskytla celkový pohľad na fenomenologické hnutie, rozšírenie fenomenológie vo svete a prácu archívov. Výstava sa konala vo Freiburgu, Terste, Lovani, Mníchove, rok na to bola v Paríži, potom v New Yorku a ďalších mestách. Do Čiech sa dostala až po r. 1989. Súčasťou tohto podujatia bolo aj vydanie publikácie *Edmund Husserl und die Phänomenologische Bewegung. Zeugnisse in Texte und Bild*. (Freiburg – Mníchov, K. Alber.)

Mekkou fenomenologického hnutia je Lovan (Belgicko), sídlo hlavného Husserlovho archívu, založeného H. L. van Bredom a t. č. vedeného S. Ljsselingom, a *Revue Philosophique de Louvain*, ktorá pravidelne zaraďuje články z fenomenológie. Pravda, s postupnou realizáciou vydávania *Husserlian* význam tohto centra začal klesať, k čomu prispel aj vznik ďalších fenomenologických stredísk.

Vo Francúzsku sa nachádza ďalšia kópia Husserlovho archívu³⁵ s dobre vybudovanou prezenčnou knižnicou, na čele ktorého je heideggerovec J. F. Courtine. Tu sa začalo pracovať na svetovej bibliografii fenomenologickej literatúry. Od r. 1985 tu tiež vychádzajú *Etudes Phénoménologiques*, ale aj všetky ostatné známe periodiká, najmä *Revue de Métaphysique et de Morale*, *Revue Philosophique de la France et de l'Étranger* a *Les Etudes Philosophiques* pravidelne uverejňujú články fenomenologického obsahu. P. Ricoeur, kým bol riaditeľom Husserlovho archívu, založil tu **Stredisko fenomenologických a hermeneutických výskumov** (**Centre de Recherches Phénoménologiques et Herméneutiques**), ktorého hlavnou náplňou boli semináre na postgraduálnej úrovni, venované nielen Husserlovi, ale aj rozšíreniu filozofie reflexie smerom k filozofickej hermeneutike a jej vzťahom s rôznymi disciplínami a problémami (psychoanalýza, lingvistika, sémantika, teória textu, analytická filozofia atď.).³⁶

Vo Veľkej Británii vychádza špecializovaný fenomenologický **Journal of the British Society for Phenomenology** (Manchester), v Taliansku sa zčasti na fenomenológiu orientuje **Il Contributo**, **Rivista critica di scienze umane** (Rím), v Španielsku je časopis **Fragua** (Madrid) fenomenológii zasvätený úplne. Fenomenológia nestojí bokom ani v Argentíne, o čom svedčí tamojší časopis **Revista Latinoamericana de Filosofía** (La Plata). Ďalšie periodiká s fenomenologickou orientáciou na latinskoamerickom kontinente: **Revista Venezolana de Filosofía** (Caracas), **Revista de Filosofía de la Universidad de Costa Rica** (San José).

Kto by si však pomyslel, že s fenomenológiou sa stretne i na Honolulu, kde vychádza **Journal of Chinese Philosophy**? Aj keď sa tento časopis týka hlavne čínskeho myslenia, vyhradzuje miesto aj fenomenológii. V USA samotných vychádza niekoľko ďalších takýchto periodík: **Contemporary Philosophy**, **Philosophic Research and Analysis** (Boulder), **Human Studies**, a **Journal for Philosophy and the Social Sciences** (Boston), **The Humanistic Psychology Institute Review** (San Francisco), **Journal of Phenomenological Psychology** (Pittsburgh), **Aletheia: An International Journal of Philosophy with an Orientation toward Phenomenological Realism** (Irving), **Man and World** (West Lafayette a Dordrecht), **Phenomenology and Research** (Chicago), **Research in Phenomenology** (Atlantic Highlands, N. J.), **Philosophy Today** (Chicago). A najmladšími s týchto periodických titulov budú asi holandský **Husserl Studies** a japonský **A Yearbook of Japanese Phenomenology**, oba založené v r. 1983.

Pre toho, kto sa chce vážne zaoberať Husserlom, neodmysliteľným doplnkom čítania *Husserlian* je aj knižná edícia *Phaenomenologica*, ktorá od r. 1958 vydala už 111 zväzkov [17]. Začala sa dnes už klasickým Finkovým dielom *Sein, Wahrheit, Welt, Vor-Fragen zum Problem des Phänomen-Begriffs*.

Tak, ako tieto časopisy často konkurujú všeobecným filozofickým časopisom, jestvujú v mnohých krajinách popri národných filozofických spoločnostiach aj národné fenomenologické spoločnosti. V Anglicku je to známa *British Society for Phenomenology*, v Taliansku *Centro*

³⁵ Zámerne hovoríme o kópii, lebo tak vznikli Husserlove archívy vo svete: zo strojopisných kópií. Ostávajú tak ešte dva: v Buffale N. Y. (od r. 1947) a v New Yorku (New School for Social Research, založený v r. 1966).

³⁶ Po odchode P. Ricoeura do dôchodku v r. 1983 v tradícii fenomenologických seminárov pokračoval jeho mladší kolega z Univerzity Paríž X. M. François, ktorého seminár mal za cieľ vytvoriť syntézu filozofie a špičkových výskumov v oblasti exaktných a ďalších vied (matematika, fyzika, biológia) na fenomenologickej báze.

Italiano di Fenomenologia (Rím). Dokonca v Egypte bolo už v r. 1966 založené študijné stredisko *Le Groupe Phénoménologique de Caire*, ktoré svoj výskum orientuje na prebudovanie tradičných vied v Husserlovom duchu, krízu kultúry z hľadiska tretieho sveta a hermeneutiku Koránu.

Strediskom fenomenologického života v Nemecku je *Die Deutsche Gesellschaft für Phänomenologie*, v Rakúsku *Österreichische Gesellschaft für Phänomenologie*, v Španielsku *Centro Español de Investigaciones Fenomenológicas*, v Austrálii *Australasian Association for Phenomenology and Social Sciences* (zal. v r. 1980), v Južnej Kórei *Korean Society for Phenomenology*, v r. 1978 bola založená *Japanese Society for Phenomenology*. A v Izraeli je to *Israeli Phenomenological and Existentialist Society*.

Veľmi ambiciózný program v tomto smere sleduje Svetový fenomenologický ústav (World Phenomenology Institute či presnejšie World Institute for Advanced Phenomenological Research and Learning) so sídlom v Belmonte pri Bostone, ktorý chce byť strešnou organizáciou všetkých týchto národných fenomenologických spoločností. Na jeho čele je Ingardenova žiačka A. T. Tymieniecka. Vznikol v r. 1976 z Medzinárodnej spoločnosti pre výskum Husserla (International Husserl Research Society), ku ktorej sa pridali ďalšie dve spoločnosti: Medzinárodné združenie pre filozofiu a literatúru (International Association for Philosophy and Literature) a Medzinárodná spoločnosť pre fenomenológiu a spoločenskú vedu (International Society for Phenomenology and Sciences of Man). A celkom nedávno, koncom r. 1987 sa utvorila a súčasťou Ústavu stala štvrtá spoločnosť, Americká spoločnosť pre fenomenológiu, výtvarné umenie a estetiku (American Society for Phenomenology, Fine Arts and Aesthetics). V r. 1982 sa Ústavu podarilo nadviazať kontakty s Filozofickým ústavom čínskej spoločnosko-vednej akadémie.³⁷ Hlavným poslaním Ústavu je totiž sprostredkovať stretnutia fenomenológov z celého sveta organizovaním každoročných sympózií vždy na inom mieste a s cieľom vypracovať novú koncepciu človeka a jeho údelu. Ústav tiež vykazuje pedagogickú činnosť a sú na ňom zriadené dve katedry: jedna je venovaná Husserlovi a striedajú sa na nej významní fenomenológovia z celého sveta, druhá zasa Ingardenovi a vedie ju riaditeľka Ústavu.

Od r. 1968 sa medzinárodných sympózií uskutočnilo už devätnásť a v r. 1988 Svetový fenomenologický ústav zorganizoval 1. svetový fenomenologický kongres, ktorý sa konal v septembri v Santiagu de Compostela (Španielsko).³⁸ O fenomenológii sa hodne hovorilo aj na XVIII. svetovom filozofickom kongrese, ktorý sa konal v tom istom roku v Brightone (Anglicko).³⁹ Tak tomu bolo pred desiatimi rokmi v Montreale a pred trinástimi v Düssel-dorfe, ako aj na predchádzajúcich kongresoch.

Materiály z týchto sympózií sú pravidelne uvádzané v ročenke *Analecta Husserliana* [18], ktorá chce byť tiež pokračovateľkou Husserlovho *Jahrbuch*. Doteraz (od r. 1971) vyšlo do 30 zväzkov, medzi ktorými je viacero monografií a monotematických zborníkov. Jeden

³⁷ Riaditeľ tohto ústavu pri tej príležitosti poznamenal, že A.-T. Tymieniecka bola prvá spomedzi západných filozofov, ktorá na jeho pôde prednášala o fenomenológii, a to na tému „Estetická teória Romana Ingardena vo filozofickej perspektíve“.

³⁸ Téma kongresu: „Fifty Years after Husserl: Edmund Husserl's Legacy and Contemporary Phenomenology“ (50 rokov po Husserlovi: Husserlov odkaz a súčasná fenomenológia). Zúčastnili sa ho zástupcovia všetkých krajín strednej a východnej Európy, vrátane ZSSR a Číny, napr. G. Vajda (MR), J. Bukowski, J. Swiecimski, B. Holyst (Poľsko), L. Gruenberg (Rumunsko), Y. Vlajsavlevič, A. Sarčevič (Juhoslávia), Močanov (Rusko), You Zehngli, Cheng Chouang-Ying (Čína). I z bývalej ČSSR boli pozvaní dvaja účastníci.

³⁹ Hlavná téma XVIII. svetového filozofického kongresu v Brightone, „The Philosophical Understanding of Human Beings“ (Chápanie ľudskej bytosti z filozofického hľadiska), patrí medzi klasické fenomenologické témy.

zvázok je napr. venovaný aj fenomenológii v strednej a východnej Európe ([18], zv. XXVII), iný zase v Japonsku. Svetový fenomenologický ústav okrem tohto vydáva informačné periodikum **Phenomenological Inquiry**.⁴⁰

Sú všetky tieto spoločnosti a strediská, celá táto vydavateľská činnosť pomníkmi stavanými mŕtvemu? V každom prípade by to boli veľmi drahé pomníky, ktoré by si dnešné merkantilizáciou a rentabilizáciou postihnuté spoločnosti tak na Západe, ako aj na Východe sotva mohli dovoliť.

VII. Husserlov vzťah k Česko-Slovensku netreba zvlášť zdôrazňovať. Husserl na svoju starú vlasť nikdy nezabudol a v predvečer Mníchova prejavil vážne obavy o jej osud, ktorého sa už nedožil. A spomedzi medzivojnových českých filozofov niet vari ani jedného, ktorého by nejak o neovplyvnil.

Uvedenie Husserla u nás je predovšetkým spojené s menom J. Patočku,⁴¹ bývalého tajomníka spomínaného Pražského filozofického krúžku, založeného v r. 1934 z českej strany J. B. Kozákom a z nemeckej E. Utitzom, rodákom z Prahy.⁴² Patočka Husserla i tvorivo rozvinie, keďže je jedným z prvých (absolútne prvenstvo náleží Heideggerovi), ktorí sa podujali na realizáciu Husserlovho projektu prirodzeného sveta. Dokladom toho je téma jeho habilitačnej práce *Přirozený svět jako filosofický problém* [19].⁴³ Je tiež tvorcom českej fenomenologickej terminológie a vôbec sa najviac zaslúžil o to, aby sa Husserl stal českým filozofom.

V šesťdesiatych rokoch, v čase oživenia záujmu o Husserla vo svete i u nás, sa Patočka k Husserlovi vrátil a napísal zasvätený úvod – komentár do jeho fenomenológie [20]. Autorom iného dôležitého príspevku z tohto obdobia, a to do fenomenológie intersubjektivity, je A. Mokrejš [21].⁴⁴

Vrátiac sa do predvojnového obdobia, Kozák prevezme hlavne Husserlovu metódu, zatiaľ čo L. K. Rieger bude kritickejší: vyzdvihne metódu fenomenologickej psychológie, avšak uprie jej noetický význam. Kriticky sa k fenomenológii tiež bude stavať F. Krejčí, psychológ, noetik a historik filozofie, ktorý vytvoril tzv. „paralelistickú fenomenológiu“. Naproti tomu Husserl pozitívne ovplyvní J. Beneša. Pri kritike Englišovej koncepcie teleológie si Husserlom vypomôže J. Tvrďý. K Husserlovi sa bude hlásiť tiež V. Tardý.

⁴⁰ Pôvodne začalo vychádzať pod názvom *Phenomenology Information Bulletin. A Review of Philosophical Ideas and Trends*. Vyd. A.-T. Tymieniecka, Belmont, World Institute for Advanced Phenomenological Research and Learning, 1977 -.

⁴¹ Patočka nebol Husserlovým žiakom v plnom zmysle slova. Keď sa po prvýkrát s Husserlom stretol osobne, tento už bol na dôchodku, a tak poveril svojho asistenta Finka, aby mu dával súkromné hodiny z fenomenológie. Patočka je skôr žiakom M. Heideggera a N. Hartmanna, na prednášky ktorých chodil (ako štipendista) počas svojich študijných pobytov v Nemecku v r. 1932 a 1935. Pravdou však ostáva, že najviac ho ovplyvnil Husserl.

⁴² E. Utitz, žiak A. Martyho, bol fenomenologicky orientovaným estetikom. Najskôr pôsobil ako profesor filozofie v Rostocku a v Halle a od r. 1934 v Prahe na nemeckej fakulte KU, avšak i z tejto musel odísť (vzhľadom na svoj židovský pôvod). O tomto filozofovi medzinárodného formátu sa Patočka neskôr vyjadril, že keby bol mohol, bol by z Prahy urobil jedno z najvýznamnejších filozofických centier v Európe.

⁴³ Práca bola preložená aj do francúzštiny (*Le monde naturel comme probleme philosophique*. Hág, M. Nijhoff 1936, *Phaenomenologica* č. 68), avšak s takými nedostatkami, že preklad nepokladáme za platný dokument. Odtvtedy bola do francúzštiny preložená desiatka ďalších Patočkových titulov. V nemčine vyšiel medzitým výber z jeho diela *Ausgewählte Schriften*, zv. I – V. (K. Nellen, P. Pithart, M. Pojar (vyd.)), Stuttgart, Klett-Cotta 1987-1992.

⁴⁴ V tomto období vzrastá záujem o fenomenológiu aj zo strany marxisticky orientovaných filozofov (napr. K. Kosík a J. Cibulka).

Na Slovensku o Husserlovi pravdepodobne ako prvý písal S. Štúr [22] a po ňom sa s Husserlovým menom či fenomenológiou stretneme v prácach N. Losského a jeho slovenského žiada J. Diešku, ako aj u A. Jurovského.

V súčasnosti možno konštatovať, že pozornosť venovaná Husserlovi vo výuke filozofie, na stránkach filozofických časopisov a vo vydavateľstvách je nedostatočná. Súčasná česká a slovenská produkcia v oblasti fenomenológie je ďaleko napr. za Rumunskom, kde nebola taká fenomenologická tradícia ako u nás. Na Karlovej univerzite sa Husserlom zaoberajú predovšetkým L. Majer a E. Kohák, ktorý je zároveň aj profesorom na bostonskej univerzite, a na Komenského univerzite v Bratislave J. Piaček [23].⁴⁵

Dva či tri doteraz preložené tituly sú na krajanu (návštevníkov z býv. Česko-Slovenska Husserl pokladal za krajanov) skutočne málo.⁴⁶ Udivuje, že doteraz nebola do češtiny preložená *Skúsenosť a súd (Erfahrung und Urteil)*, a to nielen preto, lebo táto práca vyšla v Prahe, ale aj preto, lebo plne zodpovedá českému racionalistickému duchu. Za minimálne dezideráty však pokladáme preklad do češtiny alebo slovenčiny aspoň prvých zväzkov *Logických skúmaní* a *Ideí* a tiež aj úplný preklad *Prednášok o čase*, keď sa už na ňom začalo pracovať [24]. A to ešte nehovoríme o nejestvujúcich prekladoch dnes už klasických prác fenomenológov prvej a druhej generácia (E. Fink, A. Schütz, R. Ingarden, E. Lévinas, P. Ricoeur, A. Diemer, G. Brand, S. Strasser, H. Conrad-Martiusová, M. Theunissen, P. Janssen, M. Dufrenne, M. Merleau-Ponty, J. P. Sartre a i.). A vrcholným dôkazom tohto macošského, ba ignorantského postoja voči Husserlovi je skutočnosť, že ani v štátnych knižniciach si nikto neuvedomil, že Husserlove *Zobrané spisy* by v nich mali byť aspoň dovedna v jednom exemplári.

Stane sa Husserl, ktorý sa už o. i. stal dávno talianskym, španielskym, holandským, poľským, austrálskym, japonským a ktorý sa dnes stáva čínskym filozofom, aj plnoprávnym slovenským filozofom?

LITERATÚRA

- [1] HUSSERL, E.: Philosophie der Arithmetik. I. Psychologische und logische Untersuchungen. Halle, Pfeffer 1891 (Husserliana XII, 1970).
- [2] HUSSERL, E.: Logische Untersuchungen. 2. zv., Halle, M. Niemeyer 1900-1901. 2. preprac. vyd. 1913 (Husserliana XVIII, XIX, XX, 1975).
- [3] HUSSERL, E.: Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie. Belehrad 1936 (Husserliana VI, 1962, 2. vyd. 1976). Čes. preklad O. Kubu *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie. Úvod do fenomenologické filosofie*. Praha, Academia 1972.
- [4] HUSSERL, E.: Méditations cartésiennes. Introduction à la phénoménologie. Paríž, A. Colin 1931 (Husserliana I, 2. vyd., 1973). Český preklad M. Bayerovej *Karteziánské meditace*. Praha, Svoboda 1968.

⁴⁵ Táto práca, ktorá chcela byť prvou syntetickou prácou z fenomenológie u nás, však môže čitateľa odradiť svojou nie vždy konštruktívnou kritikou, čo autorovi zabránilo pozitívne nadviazať na tých, ktorí sa už pokúsili o určité porovnanie marxizmu a fenomenológie (Landgrebe, Paci, Tran-duc-Thao, Pažanin, Desanti a i.) na jednej strane a na fenomenologickú tradíciu u nás na strane druhej. Dnes sme svedkami oživenia tejto tradície, takže k hore uvedeným menám tak z českej, ako aj slovenskej strany treba pripojiť ďalšie: V. Bělohradský (Terst a Praha), M. Bayerová (Praha), K. Floss (Olomouc), P. Kořátko (Praha), J. Máška (Praha), L. Nový a J. Hroch (Brno), M. Pauza (Praha), J. Pešek (Praha), P. Rezek (Praha), E. Syřišťová (Praha), V. Zuska (Praha), V. Leško (Prešov) a i.

⁴⁶ Ak odhliadneme od dvoch fragmentov v slovenčine v *Anológii z diel filozofov* (zv. VIII, Bratislava, EPOCHA 1969), ide výlučne o spomínané dva české preklady (*Karteziánské meditace*, ktorých druhé vydanie v nezmenenej podobe, hoci sa žiadalo zrevidovanie, vyšlo v r. 1993, a *Krise*).

- [5] HEIDEGGER, M.: Sein und Zeit. 1927 (12. vyd. Tübingen 1972).
- [6] HUSSERL, G.: Der Rechtsgegenstand, Rechtslogische Studien zu einer Theorie des Eigentums. Berlin, J. Springer 1933.
- [7] HUSSERL, G.: Recht und Zeit. Fünf rechtsphilosophische Essays. Frankfurt n. Mohanom, V. Klostermann 1955.
- [8] Recht und Welt. Rechtsphilosophische Abhandlungen. Frankfurt n. Mohanom, V. Klostermann 1964.
- [9] REINACH, A.: Die apriorischen Grundlagen des bürgerlichen Rechtes. Halle, M. Niemeyer 1913.
- [10] HUSSERL, E.: Formale und Transzendente Logik. Versuch einer Kritik der logischen Vernunft. Halle 1929 (Husserliana XVII, 1974).
- [11] RICOEUR, P.: Philosophie de la volonté, zv. I, Le volontaire et l' involontaire. Paríž, Aubier 1950; zv. II, Finitude et culpabilité; I. L. homme faillible. Aubier 1960; II. La symbolique du mal. Paríž Aubier, 1960.
- [12] Lesniewski Systems. Ontology and Mereology, (vyd. J. T. J. Szrednicki). Hág - Wrocław, M. Nijhoff - Ossolineum 1984.
- [13] HUSSERL, E.: Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewußtseins (1893-1917).
- [14] HUSSERL, E.: Erfahrung und Urteil. Untersuchungen zur Genealogie der Logik. Vyprac. a vydal L. Landgrebe. Praha, Academia 1939. (5. vyd. Hamburg, F. Meiner 1976).
- [15] Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung. In Gemeinschaft mit M. Geiger, A. Pfänder, A. Reinach, M. Scheler, hrsg. von E. Husserl. Halle s. S., M. Niemeyer-Verlag. Bde I - XI, 1913-1930.
- [16] WALDE, M.: Krise und Therapie. Zur Aktualität von Edmund Husserls Phänomenologie. In: Merkur, 42, 1988/4.
- [17] Phaenomenologica. Hág, M. Nijhoff (Dordrecht, Kluwer Academic Publishers Group) 1958 - .
- [18] Analecta Husserliana. The Yearbook of Phenomenological Research. Vyd. A. - T. Tymieniecka. Dordrecht - Boston - Londýn, Kluwer Academic Publishers 1971 - .
- [19] PATOČKA, J.: Přirozený svět jako filosofický problém. Praha, 1936. (2. vyd. Praha, Dílna 1970).
- [20] PATOČKA, J.: Úvod do Husserlovy fenomenologie. In: Filosofický časopis 13, 1965, č. 5, s. 693-701, č. 6, 821-849; 14, 1966, č. 1, s. 1-21, č. 3, s. 289-305, č. 5, s. 569-589 (2. vyd. ako učebnica VŠ pod názvom Úvod do studia Husserlovy fenomenologie. Praha, SPN 1966.).
- [21] MOKREJŠ, A.: Fenomenologie a problém intersubjektivity. Praha, Svoboda 1969.
- [22] ŠTÚR, S.: Problém transcendentna v súčasnej filozofii. In: Travaux de la Faculté des Lettres de l'Université Komenský a Bratislava 1938, č. 27, s. 50-109.
- [23] PIAČEK, J.: Marxizmus a kríza fenomenologie. Ku kritike Husserlovej filozofie vedy. Bratislava, Pravda 1982.
- [24] HUSSERL, E.: Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí. Praha, SPN 1970.

NAŠI AUTORI

FRANTIŠEK NOVOSÁD, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR; LUBOMÍR BELÁS, Katedra filozofie FF U P. J. Šafárika v Košiciach, 17. novembra č. 1, 080 78 Prešov, SR; EMIL DRAGÚŇ, Katedra filozofie VŠPg, 949 01 Nitra, SR; JOSEF ŠMAJS, Filozofická fakulta U JEP v Brně, Arne Nováka 1, 602 00 Brno, ČR; †MILAN ŠIMEČKA; EMERICH CORETH, Universität Innsbruck, Österreich; RICHARD RORTY, Virginia University, U. S. A; JOZEF SIVÁK, Filozofický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, SR; DEZIDER KAMHAL, Katedra humanistiky MEF UK, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, SR; JIŘÍ KÁNSKÝ, Katedra filozofie a dejín filozofie FF UK, Šafárikovo nám. č. 6, 818 06 Bratislava, SR.